

DURF MEER MET MEERTALIGHEID

Een leeromgeving waarin leerlingen zich tot zelf-verzekerde, meertalige sprekers kunnen ontwikkelen vraagt om het erkennen en benutten van al hun talenkennis. Dat klinkt logisch, maar in de praktijk gebeurt dat op dit moment nog te weinig. Wat houdt docenten tegen? En wat kunnen ze wel doen om met eenvoudige ingrepen een positieve meertalige leeromgeving te creëren?

CATHERINE VAN BEUNINGEN & DANIELA POLIŠENSKÁ

Meertaligheid is overal; 24 procent van de bevolking heeft een migratieachtergrond en in de vier grote steden spreekt meer dan de helft van de leerlingen thuis, al dan niet naast het Nederlands, een andere taal (CBS, 2019). Bovendien kent ook het Nederlands zelf vele variëteiten (streektaalen, sociolecten et cetera). Daar komt bij dat alle leerlingen op school nieuwe registers (of 'vaktalen') én vreemde talen leren. Kortom, in feite is iedere leerling meertalig (Delarue, 2018).*

Steeds vaker zien we oproepen om in het onderwijs recht te doen aan en gebruik te maken van die meertalige rijkdom. Zo hebben de ontwikkelteams Nederlands

(www.curriculum.nu/voorstellen/nederlands) én Engels/mvt (www.curriculum.nu/voorstellen/engels-mvt) van Curriculum.nu aandacht voor meertaligheid aangemerkt als belangrijk thema: het talenonderwijs van de toekomst maakt leerlingen bewust van de talen om zich heen en van vooroordelen rondom talen, het leert leerlingen met een open blik naar andere talen en hun sprekers te kijken en het leert leerlingen hun eigen meertalige repertoires in te zetten en uit te breiden. Ook het Meesterschapsteam Moderne Vreemde Talen (2018), de Nederlandse Taalunie (z.d.) en de PO-Raad (Hajer & Spee, 2017), bijvoorbeeld, wijzen op het belang van het erkennen en benutten van *alle* talen en taalvariëteiten die leerlingen spreken en/of leren.

Foto: Anda van Riet

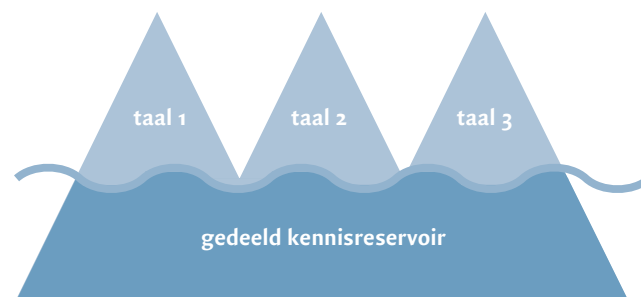
Waarom meertaligheid een plek verdient in het onderwijs

Er zijn verschillende redenen waarom het belangrijk is meertaligheid (meer) expliciete aandacht te geven in het (talen)onderwijs. Ten eerste maken de talen die je spreekt deel uit van je identiteit. Voor de *persoonsvorming* van leerlingen die thuis andere talen of taalvariëteiten spreken dan de schooltaal, is het daarom van belang dat op school positief wordt omgegaan met die talen. Wanneer andere thuistalen die leerlingen meebrengen genegeerd of negatief benaderd worden, kan dat negatieve effecten hebben op het welbevinden, de identiteitsontwikkeling en de leerprestaties van deze leerlingen (zie bijvoorbeeld Van Avermaet, 2015).

Een tweede reden om doelgericht aandacht te besteden aan de talige diversiteit op school en in de klas, is dat je daarmee werkt aan de *socialisatie* van (alle!) leerlingen. Door als docent alle talen die leerlingen meebrengen te (v)erkennen en waarderen, bied je leerlingen een positief perspectief op hun eigen talige en culturele achtergrond én die van anderen. Op die manier stimuleer je de sociale cohesie in de klas en bereid je leerlingen voor op een maatschappij waarin talige en culturele diversiteit een feit is.

Waarom meertaligheid zeker een plek verdient in het talenonderwijs

Waar de eerste twee argumenten gelden voor docen-

Figuur 1. Cummins' ijsbergmodel

ten van alle vakken, zijn er ook argumenten om juist in het talenonderwijs ruim baan te maken voor meertaligheid. Het feit dat de verschillende talen die een individu spreekt niet liggen opgeslagen in losse taalsystemen, maar een 'centraal kennisreservoir' delen, zorgt ervoor dat leerlingen bij het leren van een nieuwe taal (vaak onbewust) zullen voortbouwen op de kennis van andere talen die ze al hebben. Dit idee wordt vaak verbeeld aan de hand van het 'ijsbergmodel' (Cummins, 1981; zie figuur 1). De ijsbergen representeren de talen die iemand kent of leert. Onder water delen ze een gezamenlijke basis. Wanneer je als docent doelbewust inspeelt op dit gegeven en je didactiek zo vormgeeft dat leerlingen gestimuleerd worden om hun kennis van andere thuishalen, andere vreemde talen et cetera te benutten, kun je daarmee hun *taalleerproces* ondersteunen. Denk aan het leggen van verbanden tussen woordbetekenissen in verschillende talen of het analyseren van verschillen en overeenkomsten tussen zinsstructuren.

Op bovenbeschreven wijze en door meertaligheid ook als inhoudelijk thema een plek te geven in je onder-

wijs (bijvoorbeeld: 'Hoe verloopt meertalige taalverwerking?' of 'Welke talen kom je tegen in jouw omgeving?') bevorder je bij leerlingen bovendien de ontwikkeling van hun *taalbewustzijn*. Onder taalbewustzijn verstaan we kennis *over* taal als fenomeen en over de rol die taal speelt in ons dagelijks leven. Onderwijs dat inzet op de ontwikkeling van taalbewustzijn draagt onder andere bij aan een positieve houding ten aanzien van talen, de eigen taalvaardigheid én taaldiversiteit (Sierens et al., 2018).

Hoe het (talen)onderwijs momenteel omgaat met meertaligheid

Redenen te over dus om meertaligheid een bewuste plek te geven in het (talen)onderwijs. Uit eerdere praktijkverkenningen, bijvoorbeeld in het Vlaamse secundair onderwijs (zie Van Avermaet, 2015), weten we echter dat scholen eerder een eentalig dan een meertalig beleid voeren; zo worden andere thuishalen dan de schooltaal vaak het liefst buiten de schoolmuren gehouden. Omdat een systematische analyse van de Nederlandse context ontbrak en gezien de specifieke meerwaarde die aandacht voor meertaligheid in het *talenonderwijs* kan hebben, voerden we in schooljaar 2017–2018 een surveyonderzoek (N = 347) uit naar de opvattingen en praktijken van docenten Nederlands en moderne vreemde talen waar het gaat om de rol die meertaligheid in hun huidige onderwijs speelt (Van Beuningen & Polišenská, 2019).

Uit die studie bleek onder andere dat, net als in Vlaanderen, een meerderheid van de scholen een eentalig onderwijsmodel hanteert: 65 procent van de ondervraagde docenten gaf aan dat andere thuishalen dan het Nederlands op hun school in principe niet gebruikt mogen worden. Ook onder de bevraagde talendocenten zelf bleken opvattingen te leven die eerder passen binnen een eentalige dan een meertalige benadering. Zo vindt slechts 26 procent dat leerlingen hun kennis

van andere thuishalen zouden moeten mogen inzetten tijdens het leren.

De keuze van scholen en docenten voor een eentalige aanpak komt niet voort uit kwade wil, maar lijkt eerder ingegeven door goedbedoelde onwetendheid; over meertaligheid heerst een aantal hardnekkige en wijdverbreide misvattingen (zie kader 1), ook onder de ondervraagde talendocenten. Behalve een gebrek aan kennis staat ook een gebrek aan didactische handvatten een meer bewuste omgang met meertaligheid in de weg: 83 procent van de respondenten gaf aan dat zij wel meer recht zouden willen doen aan de meertalige bagage die leerlingen meebrengen, maar dat zij daarvoor vooralsnog concrete werkvormen, materialen en strategieën missen.

Bewegen richting meertalig talenonderwijs

Uit bovenbeschreven inventarisatiestudie blijkt dat docenten (teams) in ieder geval de volgende twee zaken nodig hebben om de kansen die een positieve en doel-

gerichte omgang met meertaligheid biedt te kunnen benutten: (1) reflectie op eigen kennis en opvattingen ten aanzien van meertaligheid, om op die manier bestaande misconcepties rondom en onbewust negatieve associaties met meertaligheid aan te pakken; en (2) flexibel inzetbare voorbeelden, handreikingen en dergelijke voor het vormgeven van meertalig talenonderwijs. Hier ligt zonder meer een belangrijke taak voor lerarenopleidingen en methodeontwikkelaars. Tegelijkertijd is het niet nodig om dergelijke ontwikkelingen af te wachten; met relatief kleine en simpele ingrepen kun je zelf al veel bereiken (zie kader 2 voor enkele voorbeelden).

Een manier om met je sectie (of mooier nog: met verschillende (talen)secties) aan het eerste doel te werken, is aan de hand van een stellingendebat. Formuleer een aantal prikkelende stellingen over meertaligheid, bijvoorbeeld *Wanneer leerlingen in de klas ook hun thuistaal mogen gebruiken, staat dat de verwerving van de doeltaal in de weg of Je kunt niets met de thuishalen van leerlingen als je die talen zelf niet spreekt*. Formuleer vervolgens samen

- Een eerder geleerde taal staat het leren van een nieuwe taal in de weg ('Als ik leerlingen andere talen dan de doeltaal laat gebruiken in mijn les, werkt dat denk ik alleen maar verwarrend; dan gaan ze die talen mixen').
- Het hebben van een andere thuistaal is nadelig voor het schoolsucces van leerlingen ('Het is belangrijk dat kinderen zo vroeg en zo veel mogelijk Nederlands spreken, want anders lopen ze een taalachterstand op en kunnen ze op school niet meekomen').
- Ruimte voor meertaligheid leidt tot klikjesvorming en buitensluiting ('Als leerlingen bijvoorbeeld Turks praten tijdens mijn les, weet ik niet waar het over gaat – misschien roddelen ze wel over mij of een klasgenoot').
- Sommige talen – bijvoorbeeld Engels of Spaans – zijn intrinsiek waardevoller dan andere – bijvoorbeeld Pools of Turks ('Engels leren is voor alle leerlingen nuttig, bijvoorbeeld voor hun werk later. We kunnen op school geen kostbare onderwijstijd besteden aan talen waar je later toch niets aan hebt').

Kader 1. Enkele misvattingen over meertaligheid

- Laat leerlingen een taalportret maken (zie bijvoorbeeld <bit.ly/ltn-taalportret>).
- Inventariseer (bijvoorbeeld naar aanleiding van een taleninterview- of taalportretactiviteit) welke talen er binnen de klas allemaal gesproken worden en voer een gesprek over meertaligheid. (Wie beschouwt zichzelf als een-/meertalig? Waarom? Zien leerlingen meertaligheid als kans of als hindernis? Waarom?).
- Laat leerlingen al hun talige bagage benutten door hen een meertalig gedicht te laten schrijven.
- Laat leerlingen een klein onderzoekje uitvoeren naar grammaticale verschillen tussen de doeltaal en hun thuistaal (of de doeltaal en een andere vreemde taal/taalvariëteit).
- Laat leerlingen het '(meer)talige landschap' (vergelijk 'linguistic landscape') rondom de school in kaart brengen (zie bijvoorbeeld <bit.ly/ltn-taallandschap>).

Kader 2. Voorbeelden van meertalige lesactiviteiten

Bij het leren van een nieuwe taal zullen leerlingen – vaak onbewust – voortbouwen op de kennis die ze al hebben van andere talen

voor- en tegenargumenten bij deze stellingen en toets die argumenten aan wetenschappelijke inzichten (zie kader 3). Zo'n debat kan een eerste stap vormen richting een gedragen visie op de beoogde rol van meertaligheid in het onderwijs.

In de eigen lessen kunnen docenten meertaligheid op talrijke manieren een bewuste plek geven. Laat leerlingen elkaar bijvoorbeeld interviewen over hun meertaligheid aan de hand van vragen als: *Welke talen spreek je?*, *Welke talen begrijp je?*, *Hoe heb je die talen geleerd?*, *Welke talen gebruik je het meest?*, *Met wie en wanneer?*. Na afloop kunnen ze aan de klas vertellen wat ze over elkaar te

weten zijn gekomen. Deze perspectiefwisseling stimuleert onderling begrip: door afstand te nemen van de eigen talige situatie ontdekken leerlingen dat wat voor hen vanzelfsprekend is dat voor een ander niet hoeft te zijn. Bovendien kan het interview dienen als startpunt voor een klassengesprek over meertaligheid en geeft het de docent zicht op de meertalige repertoires van zijn leerlingen. (In kader 2 en via de verwijzingen in kader 3 zijn meer meertalige lesideeën te vinden.)

Tot slot

Positieve en doelgerichte aandacht voor meertaligheid biedt het (talen)onderwijs kansen. Om deze kansen optimaal en duurzaam te benutten, is het belangrijk uiteindelijk een gedragen visie op de rol van meertaligheid te formuleren en deze te verankeren in het schooltaalbeleid. Op de weg daarnaartoe kun je echter zelf met een open houding en een beetje durf al veel bereiken. Kortom: ga aan de slag met meertaligheid! ■

NOOT

* In dit artikel gebruiken we het woord *taal* om te verwijzen naar landstalen (bijvoorbeeld het Nederlands, Frans, Turks), streektaalen met officiële erkenning (bijvoorbeeld Fries), streektaalen zonder officiële erkenning (bijvoorbeeld Zeeuws), sociolecten (bijvoorbeeld straattaal) en registers.

LITERATUUR

- Avermaet, P. Van. (2015). *Waarom zijn we bang voor meertaligheid?* *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6–10.
- Beuningen, C. van, & Polišenská, D. (2019). Meertaligheid in het voortgezet onderwijs: Een inventarisatiestudie naar opvattingen en praktijken van talendocenten. *Levende Talen Tijdschrift*, 20(4), 25–36.
- CBS. (2019). *Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en migratieachtergrond, 1 januari*. StatLine. Geraadpleegd op 2 juli 2019 via <https://open-data.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37325/table?fromstatweb>
- Cummins, J. (1981). *Bilingualism and minority-language children: Language and literacy series*. The Ontario Institute for Studies in Education.
- Delarue, S. (2018, 5 april). *Tien cruciale inzichten over meertaligheid en taalverwerving*. Neerlandistiek. <https://www.neerlandistiek.nl/2018/04/10-cruciale-inzichten-over-meertaligheid-en-taalverwerving>
- Hajer, M., & Spee, I. (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten: Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool*. PO-Raad.
- Meesterschapsteam Moderne Vreemde Talen. (2018). *Visie op de toekomst van het curriculum Moderne Vreemde Talen*. Vakdidactiek Geesteswetenschappen. <https://modernevreemdetalen.vakdidactiek.nl/wp-content/uploads/sites/6/2018/03/Aanbevelingstekst-MT-MVT.pdf>
- Nederlandse Taalunie. (z.d.). *Meertaligheidsbeleid voor het Nederlands*. Taalunieversum. <http://taalunieversum.org/inhoud/meertaligheid>
- Sierens, S., Frijns, C., Gorp, K. Van, Sercu, L., & Avermaet, P. Van. (2018). The effects of raising language awareness in mainstream and language classrooms: A literature review (1995–2013). In C. Hélot, C. Frijns, K. Van Gorp, & S. Sierens (Red.), *Language awareness in multilingual classrooms in Europe: From theory to practice* (p. 21–85). Mouton de Gruyter.

- Een zeer leesbare publicatie waarin meertaligheidsexperts antwoord geven op 24 vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs. Het betreft vragen vanuit het perspectief van beleidsmakers, docenten en ouders met betrekking tot de inzet van thuishalen van leerlingen: Graaf, A. de, Delarue, S., & Coninck, K. De. (2019). *Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied*. Meertalig.nl; Meertaligheid.be; Nederlandse Taalunie. Te downloaden via bit.ly/lm-omgaan.
- Twee (Vlaamse) websites waarop 'het waarom' achter een positieve omgang met meertaligheid verder wordt toegelicht, maar waar ook concrete reflectiewerkvormen/-hulpmiddelen en voorbeelden van meertalige activiteiten te vinden zijn. De eerste website richt zich op leraren (in opleiding) van verschillende vakken, de tweede is meer specifiek gericht op talendocenten: bit.ly/lm-taaldiversiteit en bit.ly/lm-meertaligheidvo.
- Een boekhoofdstuk dat inzoomt op de positieve benutting van alle talen (thuishalen, andere vreemde talen, Nederlands) in het vreemdetalenonderwijs en daarbij achtergronden en concrete handvatten biedt: Van Beuningen, C., & Polišenská, D. (2020). Meertaligheid in de klas: Bied ruimte aan alle talige kennis van leerlingen. In S. Dönszelmann, C. van Beuningen, A. Kaal, & R. de Graaff (Red.), *Handboek vreemdetalendidactiek: Vertrekpunten, vaardigheden, vakinhoud* (p. 357–372). Coutinho.

Kader 3. Leestips

binnenkort

Vanwege de coronacrisis is er veel onzekerheid of, wanneer en in welke vorm evenementen doorgang kunnen vinden. De aankondigingen die u op deze pagina vindt, zijn dan ook onder voorbehoud van wijzigingen.

14 november 2020, Nederland Vertaalt, Amsterdam, bit.ly/lm-vertaaldag

14 november 2020, Studiedag Italiaans, e.odelli@hum.leidenuniv.nl

17 november 2020, Studiesucces studenten ABC-eilanden, Den Haag, papiaments.levendetalen.nl/onderwijs

19 – 20 november 2020, Leraarschap in Breder Perspectief, Driebergen, schoolinfo.nl

24 november 2020, Dag van het Literatuuronderwijs, Rotterdam, dagvanhetliteratuuronderwijs.nl

26 – 30 januari 2021, NOT, Utrecht, not-online.nl

28 januari – 3 februari 2021, Poëzieweek, www.poezieweek.com

15 mei 2021, Deadline Profielwerkstukwedstrijd Frans, franzelfsprekend.nl

11 – 12 februari 2022, Congres Frans, Noordwijkerhout, www.congresfrans.nl

Nationaal Congres Engels uitgesteld

Vanwege allerlei onzekerheden in verband met de coronapandemie is er besloten dat het Nationaal Congres Engels niet zal plaatsvinden in 2021 maar in 2022. Op www.nationaalcongresengels.nl kunt u te zijner tijd lezen welke datum voor 2022 zal worden gekozen. Om op de hoogte te blijven van de laatste ontwikkeling kunt u ook op Facebook (facebook.com/nationaalcongresengels) of Twitter ([@CongresEngels](https://twitter.com/CongresEngels)) kijken.

Dag van het Literatuuronderwijs

Op 24 november 2020 vindt de eerstvolgende editie van de Dag van het Literatuuronderwijs plaats. Tijdens dit educatieve evenement kunnen deelnemers hun eigen kennis verdiepen en ervaringen delen met collega's en vakgenoten over literatuuronderwijs en leesbevordering. De Dag van het Literatuuronderwijs 2020 vindt plaats op locatie in de Doelen te Rotterdam en online via een educatief platform.

In een uitgebreid programma van lezingen, voordrachten, workshops, interviews en masterclasses komen actuele vraagstukken uit het literatuuronderwijs aan bod. Ook is er een speciaal programma voor leraren Nederlands in opleiding.

Voor meer informatie, zie dagvanhetliteratuuronderwijs.nl.

NOT

Van 26 tot en met 30 januari vindt in de Jaarbeurs Utrecht weer de Nationale Onderwijstentoonstelling plaats. De beurs is een stuk ruimer opgezet en alles wordt georganiseerd volgens het anderhalvemeterprotocol. Het thema is dit keer onderwijsvernieuwing. Onderwijsprofessionals krijgen tijdens de NOT volop de kans om kennis te maken met nieuwe ontwikkelingen op het gebied van onderwijs en leren. Hierbij staan vijf segmenten centraal: 'Didactiek', 'Technologie & ICT', 'Dagtrips, theater en cultuur', 'Opleiding, advies en beleid' en 'Facilitair en inrichting'. Daarnaast zijn er verschillende thematische routes beschikbaar die bezoekers introduceren bij specifieke exposanten, zoals 'Blended learning' en 'FutureTech'.

Meer informatie is te vinden op not-online.nl.

Carrièreperspectief

Na een aantal jaren voor de klas hebben de meeste leraren de basis wel onder de knie. Op dat moment komt bij veel jonge leraren de vraag op wat een volgende uitdaging kan zijn. Speciaal voor hen organiseert Schoolinfo op 19 en 20 november 2020 voor de tweede keer een tweedaagse: Leraarschap in Breder Perspectief. Tijdens de tweedaagse, die plaatsvindt in Driebergen, krijgen deelnemers een bredere kijk op hun onderwijsloopbaan. Ze bouwen een netwerk, kennis en ervaring op die van pas komen tijdens hun carrière. Na de tweedaagse gaan deelnemers bij elkaar op schoolbezoek.

Op schoolinfo.nl is meer informatie te vinden over het programma.